

“BOLALARDA LOGOPEDIK MASHG’ULOTLARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSION KORREKSION USULLARNI QO’LLASH”.

Olimova Sarvinoz

*Andijon davlat pedagogika instituti Maxsus pedagogika
(logopediya) 1-bosqich magistr talabasi*

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 14.01.2026

Revised: 15.01.2026

Accepted: 16.01.2026

KALIT SO’ZLAR:

*logopediya,
innovatsion usullar,
korreksiya, nutq
nuqsonlari, AKT,
logopedik o‘yinlar,
samaradorlik,
maktabgacha ta’lim.*

Ushbu maqolada nutqida nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan olib boriladigan logopedik mashg‘ulotlarning sifat va samaradorligini oshirishda innovatsion korreksion usullarning o‘rni va ahamiyati yoritilgan. Maqolada an‘anaviy metodlarni zamonaviy texnologiyalar, jumladan, logopedik o‘yinlar, multimedia vositalari, qum terapiyasi va bioakustik korreksiya kabi usullar bilan integratsiya qilish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, innovatsion yondashuvlarning bolalarda nutq motivatsiyasini shakllantirish hamda korreksion jarayon muddatini qisqartirishdagi afzalliklari dalillab berilgan

Kirish

So‘nggi yillarda talaffuzida nuqsoni bo‘lgan bolalarda sezilarli o‘shish kuzatilmoqda. O‘n yil oldin, rasm boshqacha edi. Eng ko‘p uchraydigan muammolar - burr, tovushlarni buzish, talaffuz qilish qiyin bo‘lganlarni almashtirish yoki qoldirish. Ushbu turdagi nuqsonlar yumshoq deb hisoblanadi va dislokatsiya deb nomlanadi. Nutqni terapevt bilan sinfda so‘zlash ancha oson. Ammo nutq buzilishlarining yanada murakkab variantlari mavjud. Ularning sabablari markaziy asab tizimining mag'lubiyatiga bog‘liq bo‘lib, unda tilning yoki butun pastki jag‘ning normal ishlashi bilan bog‘liq muammolar mavjud. Bunday nuqsonlarni tuzatish juda va juda qiyin. Shu bilan birga, hushtak va hushtak tovushlarini aytib, bola tilini

tishlari orasidan chiqarib tashlaydi, shuning uchun hushtak ovozi o'rniga u "f" ("mafina" - "mashina" o'rniga) tovushiga ega. "R" tovushining noto'g'ri talaffuz qilinishi (guttural yoki uning to'liq yo'qligi) ham juda keng tarqalgan. Qoida tariqasida, nutq terapiyasi mashg'ulotlari 3-4 yoshli boladan, ba'zan esa undan oldinroq boshlanadi. Murakkab nuqsonlar bir qator sabablarga ko'ra paydo bo'ladi, masalan, homiladorlik paytida ona tomonidan yuqadigan yuqumli kasalliklar, tug'ilish travmasi yoki xomilalik gipoksiya. Agar tug'ilgan bola keyinchalik jiddiy kasallikka duch kelgan bo'lsa, natijada asab tugunlarining shikastlanishi bilan qon aylanishining yomonlashishi va natijada nutq nuqsonlari bo'lishi mumkin. Maloklüzyon ham sabablardan biridir va ba'zi bir buzilishlarning manbai (masalan, tomoq "p") hatto chaqaloqni kattalardan kimgadir taqlid qilishi mumkin, u ham nutqni buzadi. Bundan tashqari, bola rivojlanish uchun juda zararli bo'lgan zamonaviy multfilm qahramonlarini nusxalashi mumkin. Yosh bolalarning o'ziga xos xususiyati shundaki, ularning har biri nutqni rivojlantirish kabi hodisaning qat'iy individual yo'nalishiga ega. Logopedik mashg'ulotlar nafaqat ixtisoslashtirilgan bog'chada, balki har bir bolalar bog'chasida o'tkaziladi.

- 3-4 yoshli bolalar uchun logopedik mashg'ulotlar ikki shaklda mavjud - individual yoki guruh. Mutaxassis (individual) bilan yakka tartibdagi mashg'ulotlar eng samarali hisoblanadi. O'z navbatida, bir guruh bilan shug'ullanish, chaqaloq o'zini yanada qulay va qulay his qiladi. Bu nutqni rivojlantirish darslari nima? Ular odatda oddiy o'yinlar va mashg'ulotlar shaklida bo'ladi. Bolalar ko'pincha ular bilan qandaydir maqsadga muvofiq ish olib borilayotganini tushunishmaydi. Nutqni terapevt bilan ular o'ynashadi, o'yin-kulgi va zavq olishadi. Bola odatda buzilish har qanday alohida tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilishdan iborat bo'lganda individual nutq terapiyasi darsiga yuboriladi. Maxsus tanlangan o'yinlar va mashqlar yordamida logoped nuqsonni to'g'irlaydi. Agar chaqaloq duduqlansa, til uchun allaqachon aytib o'tilgan mashqlar (shuningdek, boshqalar) nafasni to'g'ri taqsimlash mahoratini o'rgatish bilan birlashtiriladi. Qo'shiqlar kuylash, bola to'g'ri nafas olishga mashq qiladi va duduqlanish o'z-o'zidan yo'qoladi. Asta-sekin, bolalar o'zlarining nafas olishlarini boshqarishni o'rganadilar va bu ko'nikma qanchalik yaxshi o'zlashtirilsa, ular duduqlanishdan bir marta va umuman xalos bo'lish ehtimoli shunchalik yuqori bo'ladi. Guruh nutq terapiyasi mashg'ulotlari (aks holda ular frontal deb nomlanadi) nutqni rivojlantirishda har xil nogiron bolalar o'rtasida o'tkaziladi. Bularga nafaqat talaffuz va eshitish muammolarining buzilishi kiradi. Masalan, go'dak juftlashgan tovushlarni ajrata olmasligi mumkin. Xuddi shu ketma-ketlikning boshqa muammolari - nutq grammatikasini

buzish, og'zaki so'zlar o'rtasidagi aloqaning yo'qligi. Sinflar uchun guruhlar bir xil yoshdagi, nutqida nuqsoni bo'lgan 6-8 kishi miqdorida tanlanadi. Logopedik rejalar so'z boyligini kengaytirish va fonemik eshitish qobiliyatini yaxshilashning umumiy maqsadini o'z ichiga oladi. Bolalar maqsadga muvofiq ravishda og'zaki nutqqa o'rgatiladi, individual darslarda o'rganilgan ko'nikmalarni amaliy rivojlantirish bilan shug'ullanadilar. Ko'pincha, ko'pchilik bolalar ham guruhda, ham individual ravishda shug'ullanadilar. Nutq terapiyasi mashg'ulotlari, hushtak chalish tovushlarini ("s", "z") talaffuzini o'rgatish, shuningdek hushtak chalishni ("w", "w", "h" va "u") o'rgatish uchun oddiy mashqlar mavjud. Bundan tashqari, "p" va "l" tovushlari bilan bog'liq muammolar tez-tez uchraydi, ammo buni o'zingiz uyda tuzatishingiz mumkin. Jismoniy mashqlar paytida bolani o'zini tutish uchun oldiga oynani qo'yib o'tirish kerak. Uyda nutq terapiyasi darslari "p" har doim ham "etkazib berolmaydi", bu tovush eng qiyinlardan biri hisoblanadi va odatda mutaxassisning aralashuvini talab qiladi.

"Quvur" mashqlari. Chaqaloqni tishlarini yopishlarini iltimos qiling, lablarini iloji boricha trubka bilan cho'zing. Tilni ko'tarishda pastki labning harakatsiz qolishiga ishonch hosil qiling. Jismoniy mashqlar 3-5 marta takrorlanishi kerak.

"Kubok" mashqlari. Og'zingizni kengroq oching, tilingizni chiqarib oling va uchini va qirralarini ko'tarib, uni chashka shaklida shakllantirishga harakat qiling. Siz ma'lum bir sonni hisoblayotganingizda, bolani tilini shu holatda saqlashga harakat qiling. Shuningdek, mashq 3-5 marta takrorlanadi.

"Rassom" mashqlari. Tabassum qiling, keyin og'zingizni oching. Shundan so'ng, tilning uchi bilan, xuddi cho'tka kabi, osmonni ichkaridan "bo'yab" qo'ying.

"Barabanchi". Tilning uchi bilan tishlarning yuqori qatori orqasida, og'zini ochiq holda tezda urish. Boshqasi - tilning uchini yuqori va pastki tishlar uchun navbatma-navbat olib tashlash. Jismoniy mashqlar hisobidan amalga oshiriladi.

"Biz murabbo yeymiz". Og'zingizni ochib jilmaying. Pastki jag'ning harakatsizligini kuzatib, yuqori labni keng yalang.

Mashqlarni bajarishni tugatgandan so'ng, muammoli tovushlarni o'z ichiga olgan so'zlarni takrorlashga o'ting. Siz ular bilan oldindan kartalarni tayyorlashingiz mumkin. Siz ishlayotgan ovoz dastlab bir necha marta alohida (7 dan 10 gacha), keyin so'zlar bilan takrorlanishi kerak. Tilni burish mosligini to'g'ri so'zlar bilan tanlash juda foydali, ularning talaffuzi kamchiliklarni tuzatishni juda tezlashtiradi. Shu bilan birga, juda g'ayratli bo'lmaslik va printsiptial ravishda bolani doimo faqat to'g'ri tuzilgan so'zlar va iboralarni

ishlatishga majbur qilish kerak. Bu keraksiz stressga olib keladi, bu chaqaloqni o'qishdan xalos qilishi mumkin. U bola bo'lib qolsin. Sizga yana bir bor eslatib o'tamiz - 3-4 yoshli bola bilan nutq terapiyasi mashg'ulotlari faqat o'yin shaklida qurilishi kerak! Chaqaloq bilan mashqlar mavjud muammolarga e'tibor qaratmasdan, tushunarsiz bajarilishi kerak. Natijada, agar bola xafa bo'lsa yoki tushkunlikka tushsa, bunday mashg'ulotlar muvaffaqiyat keltirmaydi. Siz chekinish va tajovuzkor reaksiyadan boshqa hech narsaga erisha olmaysiz. Sinflar orasidagi intervallarda, u o'z-o'zidan yo'q bo'lib ketishi mumkin bo'lgan xatolar bilan avvalgidek gaplashishiga imkon bering. Bir vaqtning o'zida ota-onalar chaqaloqning o'zi nutqning to'g'riligini boshqarishga harakat qilayotganini bilib hayron va xursand bo'lishadi. Xulosa qilib aytganda logopedik mashg'ulotlar barchasida innovatsiyalardan foydallansak ham bo'ladi ammo yangilik bolaga ta'sir etmasligi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Logopedicheskaya ritmika (uchebno-metodicheskoe posobie dlya logopedov spes.det. sado) Toshkent – 2006. E. N. [Nazarova](#), Sh. Boltaeva D. Nurkeldieva
2. K.Mamedov, G.Berdiev, SH.Xoliqova. Maxsus psixologiya ma'ruzalar matni. Toshkent, 2001.
3. Ayupova M. «Korreksion ishlar metodikasi. (ma'ruzalar matni)». T 2005 y.
4. Shriberg, L. D., Aram, D. M., & Kwiatkowski, J. (1997). Developmental apraxia of speech: I. Descriptive and theoretical perspectives. Journal of Speech, Language, and Hearing Research